

आत्मा

आत्मा के लक्षण

- ज्ञानधिकरणमात्मा(तर्क संग्रह)

आत्मा का स्थान

आत्मा च सगुणश्चेतश्चिन्त्यं च
हृदि संश्रितम्

(ch.su.30/4)

आत्मा के लक्षण व गुण

प्राणापानौ निमेषाद्या जीवनं मनसो गतिः।

इन्द्रियान्तरसञ्चारः प्रेरणं धारणं च यत्॥

देशान्तरगतिः स्वप्ने पञ्चत्वग्रहणं तथा।

दृष्टस्य दक्षिणेनाक्षणा सव्येनावगमस्तथा॥

इच्छा द्वेषः सुखं दुःखं प्रयत्नश्चेतना धृतिः।

बुद्धिः स्मृतिरहङ्कारो लिङ्गानि परमात्मनः।

यस्मात् समुपलभ्यन्ते लिङ्गान्येतानि जीवतः।
न मृतस्यात्मलिङ्गानि तस्मादाहुर्महर्षयः॥
शरीरं हि गते तस्मिञ् शून्यागारमचेतनम्।
पञ्चभूतावशेषत्वात् पञ्चत्वं गतमुच्यते॥

(च.शा. १/७०, ७१, ७२, ७३)

आत्मा के भेद

- १. जीवात्मा
- २. परमात्मा

आत्मा के प्रकार(विष्णु पुराण)

१. भूतात्मा
२. इन्द्रियात्मा
३. प्रधानात्मा
४. जीवात्मा
५. परमात्मा

आत्मा(चरक)

- परमात्मा
- अतिवाहिक/लिङ्ग शरीर/सूक्ष्म शरीर/स्पृक शरीर
- स्थूल/कर्म शरीर

ज्ञानोत्पत्ति

आत्मा ज्ञः करणैर्योगाज् ज्ञानं त्वस्य प्रवर्तते।
(च.शा.1/54)

करणानि मनो बुद्धिर्बुद्धिकर्मेन्द्रियाणि च।
कर्तुः संयोगजं कर्म वेदना बुद्धिरेव च॥
नैकः प्रवर्तते कर्तुं भूतात्मा नाश्रुते फलम्।
संयोगाद्वर्तते सर्वं तमृते नास्ति किञ्चन॥

(च.शा.1/56-57)

राशि पुरुष

संयोग पुरुष

बुद्धीन्द्रियमनोर्थानां विद्याद्योगधरं परम्
चतुर्विंशतिको ह्येष राशिः पुरुषसञ्ज्ञकः॥

(च.शा.१/३५)

षड्धातु पुरुष

- कर्म पुरुष/चिकित्स्य पुरुष
- खादयश्चेतनाषष्ठा धातवः पुरुषः स्मृतः।
चेतनाधातुरप्येकः स्मृतः पुरुषसञ्ज्ञकः॥

(च.शा.१/१६)

Thank You

